

نقش پیش فرض‌ها در نظریه‌های اعجاز قرآن

کلثوم شیخی کیاسری^۱

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث دانشگاه مازندران، salehekiyasi@gmail.com

چکیده

فرض معجزه برای یک پدیده مبتنی بر پاره‌ای از پیش فرضهاست. مراد از پیش فرض در اینجا یک قضیه و گزاره مشخص است که مسلم انگاشته شده است. این پیش فرضها را می‌توان در دو دسته جای داد، پیش فرض‌های ناظر به اصل معجزه و پیش فرض‌های ناظر به معجزه‌ای خاص مانند قرآن. تفاوت اولی و دومی تفاوت کلی و مصداق می‌باشد. متکلمان مسلمان معجزه را غالباً اینگونه تعریف می‌کنند: اعجاز عبارتند از امر خارق العاده‌ای که به دست مدعی نبوت صورت می‌گیرد، مقرون به تحدی و عدم معارضه بوده و با ادعای او نیز مطابقت داشته باشد. در بین اندیشمندان غربی گروهی مانند دیوید هیوم و سوین برن معجزه را نقص قانون طبیعت می‌دانند. آراف. هالند فیلسوف آمریکایی معتقد است که گاهی تقارن وقوع دو حادثه که هر کدام مسبوق به علل و اسباب طبیعی ست، رویداد نادر الوقوع و خلاف متعارفی را موجب میشود. از طرفی دیگر پل تیلیش معجزه را حادثه‌ای نشانه‌ای تعریف می‌کند. قاعدتا هر تعریفی از معجزه، پیش فرض‌های خاص خود را میطلبد. اما باید توجه داشت که اعتقاد به وقوع معجزه نه بر خلاف شواهد و قوانینی ست که وقوع آنرا غیر قابل قبول کند و نه فی حد نفسه متضمن پارادوکس و تناقض منطقی می‌باشد. نتیجه اینکه متفکرین در امکان وقوع معجزه بحثی ندارند بلکه عمدتا

بر سر معقولیت و میزان احتمال وقوع معجزات که در متون دینی نقل شده مناقشه دارند. پذیرش پدیده‌ای با عنوان معجزه خود مبتنی بر این فرض است که جهان را آفریدگار است. فرضی دیگر که با قبول معجزه شکل می‌گیرد، این است که معجزات افعال خداوند بوده و واجد معنا و دلالت دینی می‌باشند. از منظر اندیشمندان غربی عاقلانه‌ترین کار این است که جمیع عقلا بپذیرند، خداوند مستقیماً در این کار دخالت کرده است. قریب به اتفاق متکلمان مسلمان نیز اعجاز را فعل مستقیم الهی توصیف می‌کنند و بر این باورند که خداوند با مداخله مستقیم در نظام طبیعت، از طریق پیامبران دست به معجزاتی می‌زند، منتها فاعل حقیقی معجزات نه پیامبران، که خود خداوند می‌باشد. تبیین ناپذیر بودن معجزات فرضی دیگر است که غالب اندیشمندان غربی آنرا تائید می‌کنند، اما مایکل پترسون بر این عقیده است که یک معجزه را لزوماً نمی‌توان واقعه‌ای تلقی کرد که هیچگاه بر مبنای علل طبیعی قابل تبیین نباشد. حکمای مسلمان نیز به دخالت و تاثیر نفوس قدسی پیامبران بر اثر اتحاد با مبادی عالی در پدید آمدن حادثه اعجاب آمیز اذعان کرده‌اند. بنابراین تلقی آنها از اعجاز با این پرسش مواجه است که چه لزومی دارد برای حوادث اعجاز آمیز در جستجوی علل غیر طبیعی باشیم. براساس شواهد و قراین موجود می‌توانیم با اطمینان بگوییم که معجزه و خارق عادات اثبات شده داریم. در خصوص قرآن کریم نیز می‌توان گفت که معجزه بودن یا اعجاز انگاری آن، چیزی نیست جز نظریه‌های اعجاز، که عمدتاً و مشخصاً وجه، وجوه، حیث یا حیثیات اعجاز قرآن را تبیین می‌کند، با این توضیح، پیش فرض‌های اعجاز انگاری قرآن هم به پیش فرض‌های نظریه‌های اعجاز منحل و فروکاست می‌شود. در خصوص آیات موسوم به تحدی که از مهمترین پیش فرضهای نظریه‌های اعجاز انگاری قرآن می‌باشد، شاید مناقشه‌ای صورت گرفته باشد- و با روشن شدن آن لزوماً نظریه‌های اعجاز هم روند متفاوتی در پیش خواهند گرفت. در نظریه اعجاز انگاری صرفه نیز در می‌یابیم که مبنای این نظریه بر صحت و اتقان آیات تحدی شکل گرفته است و البته قبل از آن فرض بر وجود خداوند و نیز فرض بر قدرت محیط بر انسان و اینکه اراده و قدرت خدا بر انصاف اراده و قدرت آدمی تعلق گرفته است. حال اگر دلالت آیات تحدی زیر سوال برود، می‌توانیم همچنان به نظریه‌های اعجاز به همان صورت نظر کنیم. با کمی تامل در می‌یابیم که قبول به دلالت آیات تحدی به

عنوان پیش فرض برای آن معقول و موجه به نظر نمی‌رسد و هیچ وابستگی بین اعجاز و پیش فرض وجود نخواهد داشت. در مورد صرفه استثناء می‌توانیم بگوییم که حتی بدون آیات تحدی و قطعیت دلالت آن، وجه اعجاز آن خللی نمی‌یابد - چرا که می‌تواند به معجزه بودن متن قرآن نیز وابسته نباشد بلکه معجزه بودنش از آن حیث باشد که خداوند علم ایجاد کتابی مانند قرآن را به دیگری نداده است. از دیگر وجوه تحدی قرآن اعجاز بیانی می‌باشد، در نتیجه آیات تحدی پیش فرضی اساسی در این نظریه به شمار می‌آید. امی بودن پیامبر(ص) نیز از دیگر پیش فرض‌های این نظریه می‌تواند باشد. لیکن در اعجاز بیانی چنانچه اگر امی بودن پیامبر(ص) را بپذیریم، دلالت آیات تحدی قبول این وجه از اعجاز را با خدشه روبه رو می‌کند. می‌توان یا صراحت گفت که دلالت آیات تحدی یکی از پیش فرضهای وجوه اعجاز قرآن قلمداد شده است لیکن باید پذیرفت که این مورد یکی از وجوه تفسیری به دست آمده از این آیات می‌باشد و شاید اگر با دقت نظر بیشتری به آیات نظر شود، نتایج متفاوت و معقول‌تری را بتوان شاهد بود.